

Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri: Denizli İli Örneği

Hülya Gülay Ogelman¹ Hatice Erten Sarıkaya²

Öz: Araştırmanın amacı, okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubunu Denizli il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı anasınıflarında, bağımsız anaokullarında ve uygulama sınıflarında görev yapan 46 bayan okul öncesi eğitimi öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi Öğretmen Görüş Formu kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre değerler eğitimi denildiğinde öğretmenlerin aklına ilk olarak, saygı, sevgi, hoşgörülü olmak, sorumluluk almak, yardımlaşma/yardımseverlik, dürüstlük, işbirliği ve nezaket gelmektedir. Öğretmenlerin yarısından fazlası değerler eğitimi ile ilgili herhangi bir program uygulamamaktadır. Ancak büyük bir çoğunluğu değerler eğitimi ile ilgili etkinlik uygulamaktadır. Okul öncesi dönem çocuklarına kazandırılması gereken ilk üç değer sıralamasında, saygı, sorumluluk, sevgi, hoşgörü, paylaşma, dürüstlük, yardımlaşma, işbirliği değerlerinin yer aldığı görülmektedir. Çocuklara en kolay kazandırılacak ilk üç değer sıralamasında, saygı, sorumluluk, sevgi, hoşgörü, paylaşma, dürüstlük, yardımlaşma, işbirliği yer almaktadır. Çocuklara en zor kazandırılacak ilk üç değer sıralamasında, vefa, adalet, sabır, empati, fedakarlık, milli değerler yer almaktadır. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu, değerler eğitiminde zorlandıkları durumların olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin, değerleri eğitimi sırasında yaşadıkları zorluklar, çocukların gelişim düzeylerine bağlı durumlar (dikkat sürelerinin kısa oluşu, soyut düşünememeleri, hazır bulunuşluk vb.), ailelerden beklenen desteğin gelmemesi, konu ile ilgili etkinlik, kitap, program eksiklikleri, öğretmenlerle ilgili

¹Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü, hgulay@pau.edu.tr

²MEB, Uzman Okul Öncesi Eğitimi Öğretmeni, erten_hatice@hotmail.com

eksiklikler (özgüven, bilgi eksikliği) ve zaman yetersizliği olarak ifade edilmiştir. Ayrıca öğretmenler, aileleri konu ile ilgili bilgilendirmenin, okul öncesi eğitim programında değerler eğitimine yer verilmesinin, öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili materyal sağlanmasının ve eğitimler verilmesinin gerekliliğini ifade etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Değerler eğitimi; okul öncesi eğitim; okul öncesi eğitimi öğretmenleri

Views Of Preschool Teachers About Education Of Values: Case Of Denizli Province

Abstract: The purpose of this study is to present the views of preschool teachers about education of values. The sample group of study consisted of 46 preschool teachers working at kindergartens under the Ministry of National Education, independent kindergartens and application classes in the city center of Denizli. Teacher's View Form on Education of Values During Preschool Period was used as the data collection tool in the study. According to the study results, education of values reminds teachers primarily of respect, love, tolerance, responsibility, helpfulness, honesty, cooperation and politeness. More than half of teachers do not apply any program concerning the education of values. However, a great majority of them apply activities concerning the education of values. The first three values to be brought in preschool children include respect, responsibility, love, tolerance, sharing, honesty, and cooperation. The first three values that could easily be brought in children include respect, responsibility, love, tolerance, sharing, honesty, helpfulness, and cooperation. The first three values that are hard to be brought in children are loyalty, justice, patience, empathy, self-sacrifice and national values. A great majority of the teachers stated that there are situations that they are having difficulties in education of the values. These situations are defined as the state of development level of children (shortness of attention duration, failure to think abstractly, readiness, egocentric structure), lack of expected family support, deficiencies of related event, book, and program, deficiencies regarding the teachers (self-confidence, lack of knowledge) and lack of time. Finally, the teachers stated that it is necessary to inform families about the subject, involve education of values in preschool education, to provide materials regarding education of values to teachers, and offer trainings to teachers.

Keywords: Values education; preschool education; teachers; preschool education teachers

Giriş

Değerler ve ahlak, modern toplumları oluşturan önemli manevi kaynaklardır (Beachum, McCray, Yawn & Obiakor, 2013). Değer kavramı yüzyıllardır eğitimi, toplumsal düzeni etkileyebilmektedir. Değer kavramının eğitimde yer almasının ne kadar eski olduğu ile ilgili çarpıcı bir örnek, Sokrates ile verilebilir. Antik Yunan'da Sokrates iyi bir insan olmanın çocuklara öğretilmesiyle ilgilenen ilk batılı eğitimcidir (Nash, 1997). Ahlak, kişinin doğru ve yanlış davranışlarla ilgili prensiplerini ve doğru davranışı gerçekleştirmek için sahip olduğu potansiyeli ifade etmektedir. Ahlak, genel standartlar içerisinde istenilen insan davranışlarını ifade etmektedir (Tsumimoto & Nardi, 1978). Ahlak ile yakından ilişkili olan değer kavramı, karşıt bir davranış biçimi veya yaşam amacına karşılık bireysel veya sosyal olarak tercih edilen belirli bir davranış biçimi veya yaşam amacına olan daimi bir inanç olarak tanımlanabilmektedir (Rokeach, 1973. Akt. Özkul, 2007: 3). Değerler insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgilidir (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000). Değerler temelde değişmez özellikler içerir fakat yaşanan çevre, kültürel özellikler, eğitim ve deneyimler gibi bir çok faktöre göre bireysel açıdan farklılıklar gösterebilir (Uyanık Balat & Dağal, 2006). Eğitim kurumları ise, çocuklara ve gençlere toplumda çoğunluk tarafından kabul edilen değerleri, normları, tutumları planlı ve kontrollü bir biçimde kazandırdığı ve bunlara uygun hareket edilip edilmediğini izlediği için önemli bir toplumsal kontrol aracıdır (Erden, 1998). Değerlere ilişkin çalışmalar incelendiğinde, ortak kavramlardan söz eden bir çok tanımın ve farklı değer sınıflandırmalarının olduğu görülmektedir. Erken çocukluk döneminde ise değer eğitiminde bu tür sınıflandırmalardan çok, bazı evrensel değerlerin temel değerler olarak seçildiği ve geliştirildiği görülmektedir (Uyanık Balat vd., 2012).

Erken çocukluk, değerlere ilişkin bilgilerin temelini atıldığı ilk dönemdir. Değerler, farklı kaynaklardan beslenerek gelişmektedir ve özellikle küçük çocuklarda iyi davranışlara ilişkin deneyimlerin oldukça çeşitli olması önemlidir. Çocuklar, değerlere ilişkin bilgileri yaşamları boyunca öğrenmektedirler ancak ilk bilgiler erken dönemde kazanılmaya başlanmaktadır. Bu süreç yaşam boyu devam etmekte fakat temel değerler yaşamın ilk yıllarında oluşmaktadır (Balat & Dağal, 2006). Erken çocukluk eğitiminin amaçlarından bazıları da çocuklara başkaları ile uyumlu çalışma, başkalarını sevme, duygularını uygun biçimde ifade edebilme, arkadaşlarına yakınlık gösterme, nazik olma vb. olumlu davranışları

kazandırmaktır. Yaşam becerilerindeki eksiklik, çocukların birbirleriyle, akranları ve diğerleri ile olan etkileşimlerini, ilişkilerini etkileyebilmektedir (Priest, 2007). Olumlu erken deneyimler sonraki davranış ve düşünce süreçlerinin sağlıklı gelişimi için, gerekli temeli sağlayabilmektedir (Gunnar & Barr, 1998).

Değerler tutumlarımızın ve kabullerimizin arkasındaki gerçek etkenlerdir (Avcı, 2007; Bono, 2007; UNESCO, 2005). Bu yüzden değerlerin iyi benimsenmesi ve yaşanabilmesi için küçük yaştan itibaren kazandırılması önem taşımaktadır. Bunun için ailedeki eğitim, okul, çevre ve bu unsurlar arasındaki etkileşim çok büyük rol oynamaktadır (Bolay, 2007).

Okullar, ailede kazanılan değerlerin daha da pekiştirileceği ve yeni bazı değerlerin kazanılacağı ortamlardır. Ailede olduğu gibi okulda da değerler eğitiminin yaşantıların bir parçası haline getirilerek verilmesi en uygun olan yoldur (Hökelekli & Gündüz, 2007: 389). Bu yol; öğretmeyi, model olmayı, karakter özelliklerini geliştirmeyi, ahlaki erdemleri, toplum değerlerini ve öz-denetimi kapsamaktadır (Kirschenbaum, 2000). Okçabol (1998) öğretmenin bir yandan, sınıfta öğrencilerin zihinsel gelişmelerini desteklerken, diğer yandan sınıf içi etkileşimde genel olarak bireyin toplumsal bir varlık olarak biçimlenmesi ve kültürel olarak gelişmesinde olumlu ya da olumsuz etki yapabildiğini vurgulamıştır. Değerler eğitiminde de öğretmenin rolü önem taşımaktadır. Öğretmenlerin inançları ve tutumları, davranışlarını, öğretmen davranışları da öğrencinin davranışlarını ve öğrenme şeklini etkileyebilmektedir (Weist, 1998). Milli Eğitim Bakanlığı da 18. Eğitim Şurası'ndan sonra okul öncesi eğitim kurumlarına Değerler Eğitimi Uygulama Yönergesi göndermiştir. Bu yönergede, okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi uygulamalarındaki görev ve sorumlulukları belirtilmiştir. Yönergede ayrıca yıllık çalışma planı, yıl sonu raporu da yer almaktadır (MEB, 2010). 19. Milli Eğitim Şurası'nda da okul öncesi eğitim programında değerler eğitimine yer verilmesi yine vurgulanmıştır (19. Milli Eğitim Şurası kararlarının tam metni, 2014). Görüldüğü gibi son yıllarda Türkiye çapındaki eğitim uygulamaları içerisinde değerler eğitiminin sıklıkla vurgulandığı görülmektedir.

Türkiye'de okul öncesi dönemdeki değerler eğitimi ile ilgili çalışmaların özellikle son yıllarda artış gösterdiği ancak istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu çalışmalara bakıldığında, okul öncesi dönem çocuklarına yönelik değerler eğitimi programlarının geliştirildiği çalışmalara (Dereli-İman, 2014; Kahraman & Akgün, 2008; Gökçek, 2007;

Öztürk-Samur, 2011), okul öncesi dönem çocuklarına yönelik hikaye kitaplarının değerler açısından incelendiği bir çalışmaya (Dirican & Dağlıoğlu, 2014), öğretmen adaylarının görüşlerinin incelendiği çalışmalara (Oğuz, 2012; Yağan-Güder & Yıldırım, 2014), okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin görüşlerinin ele alındığı çalışmalara (Yazar & Erkuş, 2013; Yuvacı vd., 2013) rastlanılmaktadır. Okul öncesi dönem çocukları, öğretmenleri ve bu dönemde çocuğu olan anne-babalar ile değerler eğitimine yönelik araştırmaların arttırılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Buradan yola çıkılarak, araştırmada Denizli ilindeki okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilgili algılarının, görüşlerinin ortaya konulmasının bu alanda yapılacak projelere, araştırmalara, geliştirilecek ölçme araçlarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Çocukları yakından tanıyan okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi konusundaki görüşlerinin Türkiye’de konu ile ilgili yapılacak çalışmalara rehberlik edebileceği belirtilebilir. Değerler eğitimine yönelik öğretmen görüşlerinin incelendiği iki çalışmadan, Yazar ve Erkuş (2013) tarafından yapılan araştırmada, okul öncesi eğitim programının değerler eğitimi açısından öğretmen görüşlerine göre incelenmesi ele alınmıştır. Yuvacı, Şafak ve Şirin (2013) tarafından yapılan araştırmada ise Davranış Geliştirme Merkezli Eğitim yönteminin, değerler eğitimi açısından etkili olduğu belirtilmiştir. Bu çalışma kapsamında, okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin bir program dahilinde olmadan genel olarak ele aldıkları değerler, bu bağlamda uyguladıkları etkinlikler, karşılaştıkları sorunlar ve değerler eğitimiyle ilgili görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın alt amaçları şu şekildedir:

- Değerler eğitimi denildiğinde okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin aklına ilk olarak hangi değerler gelmektedir?
- Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin, programlarında değerler eğitimi ile ilgili uyguladığı programların/etkinliklerin dağılımları nasıldır?
- Okul öncesi eğitimi öğretmenlerine göre okul öncesi dönem çocuklarına kazandırılması gereken ilk üç değer hangileridir?
- Okul öncesi eğitimi öğretmenlerine göre okul öncesi dönem çocuklarına en kolay kazandırılacak ilk üç değer hangileridir?

- Okul öncesi eğitimi öğretmenlerine göre okul öncesi dönem çocuklarına en zor kazandırılacak ilk üç değer hangileridir?
- Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitiminde zorlandıkları konular/durumlar var mıdır? Var ise nelerdir?
- Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin Türkiye’de okul öncesi dönemde değerler eğitimi konusundaki görüşleri nelerdir?

Okul öncesi öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili algılarını, görüşlerini ortaya koyarak sonraki çalışmalara örneklem grubu, konu, kapsam vb. alanlarda ışık tutulabileceği düşünülmektedir.

Yöntem

Denizli ilinde görev yapan okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerinin ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Nitel araştırma, yapılandırılmamış gözlem, yapılandırılmamış görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olgu ve olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım & Şimşek, 2005: 39). Bu çalışma kapsamında okul öncesi eğitimi öğretmenlerle yapılan görüşmelere dayalı olarak okul öncesi eğitimdeki değerler eğitimi konusunda ön plana çıkan faktörleri ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yöntemine karar verilmiştir.

Çalışma Gurubu

Araştırmanın evrenini, Denizli Merkezefendi İlçesi’nde görev yapan 236 okul öncesi eğitimi öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu, Denizli’de Merkezefendi İlçesi’nde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı anasınıflarında, bağımsız anaokullarında ve Kız Meslek Liseleri’nin uygulama anaokullarında görev yapan 46 bayan okul öncesi eğitimi öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmenlerden 34’ü (% 73.9) ilkokulların ya da ortaokulların bünyesindeki anasınıflarında, 10’u (% 21.7) bağımsız anaokullarında, 2’si (% 4.3) ise uygulama anaokullarında görev yapmaktadır. Öğretmenlerin tamamı yarım gün eğitim vermektedir. Çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum

örnekleme ile belirlenmiştir. Buradaki kolay ulaşılabilirlik, ulaşım açısından çalışma grubuyla rahatlıkla bir araya gelmesini ifade etmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi Öğretmen Görüş Formu kullanılmıştır. Form, araştırmacılar tarafından ilgili alan yazın incelenerek geliştirilmiştir. Form ile ilgili okul öncesi eğitim, değerler eğitimi konularında çalışan 5 akademisyenden uzman görüşü alınmış ve forma son şekli verilmiştir. Uygulamadan önce 5 öğretmenle pilot çalışma gerçekleştirilmiş ve bu çalışma sonunda forma son şekli verilmiştir. Uzman görüşleri çerçevesinde geliştirilen yedi maddelik formda, soru sayısı aynı kalmış, ifadelerde birtakım düzeltmeler yapılmıştır.

Ölçme aracının güvenilirliği için araştırmacıların birbirinden bağımsız olarak tüm formları inceleyerek ortaya çıkardıkları frekans dağılımlarının tutarlılığı “Görüş birliği” ya da “Görüş ayrılığı” şeklinde işaretlemeler yapılarak belirlenmiştir. Araştırmacıları, her sorudaki değişkenler, bu değişkenler için ortaya konulmuş frekanslar için görüş birliği, farklı değişkenler ve frekanslar için kullandıkları durumlar ise görüş ayrılığı olarak belirlenmiştir. Bu şekilde yapılan veri analizinin güvenilirliği; $[Görüş\ birliği / (Görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı) \times 100]$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles & Huberman, 1994). Kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenilirlik % 91 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Veri analizinde, betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniğinde veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme sürecinde yer alan sorular dikkate alınarak da sunulabilir (Yıldırım & Şimşek, 2005). Öğretmenlerin verdikleri cevaplar, görüşme formundaki araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar üzerinden frekans-yüzde dağılımları ile sunulmuştur.

Bulgular

Tablo 1. Okul öncesi dönemde değerler eğitimi denildiğinde öğretmenlerin belirttikleri değerlerin dağılımları

Değerler	f	%
Saygı	37	23.1
Sevgi	35	21.9
Hoşgörülü olmak	21	13.1
Sorumluluk almak	19	11.8
Yardımlaşma/yardımseverlik	18	11.2
Dürüstlük	12	7.5
İşbirliği	11	6.9
Nezaket	7	4.3
Toplam	160	100.0

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmenlerin 37'si (% 23.1) değerler eğitimi denildiğinde ilk değer olarak saygı, 35'i (% 21.9) sevgi, 21'i (% 13.1) hoşgörülü olmak, 19'u (% 11.8) sorumluluk almak, 18'i (% 11.2) yardımlaşma/yardımseverlik, 12'si (% 7.5) dürüstlük, 11'i (% 6.9) işbirliği, 7'si (% 4.3) nezaket değerlerini belirtmişlerdir. Tabloda, öğretmenlerin değerler eğitimi denildiğinde en düşük düzeyde belirttikleri değer nezakettir (% 4.3). Öğretmenler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın okul öncesi eğitim kurumlarına gönderdiği değerler eğitimi yıllık çalışma takvimi doğrultusunda değerler eğitimi denildiğinde saygı ve sevgiyi söylemiş olabilecekleri düşünülebilir. Bu çalışma takviminde ele alınan ilk üç arasında saygı ve sevgi yer almaktadır (MEB, 2014). Öğretmenler tarafından ilk üç değer arasında hoşgörünün yer alması, okul öncesi eğitim sınıflarında küçük çocukların sözel ve fiziksel saldırganlık, diğer çocukların ve öğretmenin haklarına engel olmaya yol açacak olumsuz davranışlar (kurallara uymama, oyunu bozma, eşyalara zarar verme vb.) sergileyebildikleri bulgularıyla (Cameron, 1998; Martin, Linfoot & Stephenson, 1999) örtüştüğü söylenebilir. Çocukların gelişimsel özelliklerinden olan benmerkezci yapıları, olumsuz davranışları gözlem yoluyla benimseyebilmeleri gibi çeşitli unsurlardan dolayı okul öncesi eğitim sınıflarında akranlar arasında sınıf düzenine de zarar verebilecek şekilde olumsuz davranışlar görülebilmektedir. Bu nedenle araştırmadaki öğretmenlerin hoşgörüyü, değerler eğitiminde ilk üç değer arasında belirtmiş olabileceği düşünülebilir.

Tablo 2. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili etkinlik, program uygulamaya yönelik dağılımları

Değerler eğitimi ile ilgili program-etkinlik uygulama dağılımları	f	%
Program Uygulama		
Program uygulayanlar	21	45.7
Program uygulamayanlar	25	54.3
Toplam	46	100.0
Etkinlik Uygulama		
Etkinlik uygulayanlar	38	82.6
Etkinlik uygulamayanlar	8	17.4
Toplam	46	100.0

Tablo 2 incelendiğinde, öğretmenlerin 21'i (% 45.7) değerler eğitimi ile ilgili program uygularken, 25'i (% 54.3) herhangi bir program uygulamamaktadır. Buna karşılık öğretmenlerin 38'i (% 82.6) değerler eğitimi ile ilgili etkinlik uygularken, 8'i (% 17.4) etkinlik uygulamamaktadır. Değerler eğitimi ile ilgili etkinlik uygulayan öğretmenlerin ne sıklıkta etkinlik uyguladıkları sorulmuştur. Etkinlik uygulayan 38 öğretmenin 31'i (% 81.6) haftada bir, 5'i (% 13.1) ise ayda bir, 2'si (% 5.3) haftada 2-3 defa uyguladıklarını belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi, çalışma grubundaki öğretmenler değerler eğitimine yönelik program uygulamayan öğretmenler, program uygulayan öğretmenlerden daha yüksektir. Buna karşılık, öğretmenlerin önemli bir bölümü, değerler eğitimi ile ilgili etkinlikler uygulamaktadır. Etkinlik uygulayan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu da haftada bir kez uygulamaktadır. Öğretmenlerin program yerine etkinlik bazında değerler eğitimine yer vermeleri, bu konuda yeterli bilgiye sahip olmamaları ile açıklanabilir. Çalışma grubundaki öğretmenlerin tamamı değerler eğitimi ile ilgili hizmet içi eğitim almamıştır. Tablo 6'da öğretmenlerin değerler eğitiminde zorlandıkları durumlar belirtilmiştir. Bu tabloda yer alan, çocukların gelişimsel özelliklerinden kaynaklanan durumlar, ailelerden destek bulamamaları gibi durumların öğretmenlerin değerler eğitimi programları hazırlama konusundaki yaklaşımlarını olumsuz yönde engelleyebileceği düşünülebilir.

Tablo 3. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerine göre okul öncesi dönem çocuklarına kazandırılması gereken ilk 3 değerın dağılımları

Kazandırılması gereken ilk 3 değer	f	%
Saygı	23	22.5
Sorumluluk	19	18.6
Sevgi	17	16.6
Hoşgörü	13	12.7
Paylaşma	9	8.9
Dürüstlük	8	7.8
Yardımlaşma	7	6.8
İşbirliği	6	5.9
Toplam	102	100.0

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin 23'ü (% 22.5) okul öncesi dönem çocuklarına kazandırılması gereken ilk üç değeri saygı, 19'u (% 18.6) sorumluluk, 17'si (% 16.6) sevgi, 13'ü (% 12.7) hoşgörü, 9'u (% 8.9) paylaşma, 8'i (% 7.8) dürüstlük, 7'si (% 6.8) yardımlaşma, 6'sı (% 5.9) işbirliği olarak belirtmişlerdir. Tablo 3'deki bulgulara ek olarak, öğretmenlere neden bu değerleri belirttikleri de sorulmuştur. Öğretmenlerin, 20'si (% 43.5) bu değerlerin diğer değerler için temel oluşturacağını ve diğer değerleri de içinde barındırdığını; 10'u (% 21.7) çocukların gelişimlerini destekleyeceğini; 8'i (% 17.4) çocukların sonraki yaşamlarını kolaylaştıracağını; 8'i (% 17.4) sınıf ve toplum düzeni için gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 1'de de öğretmenlerin değerler eğitimi denildiğinde akıllarına gelen ilk üç değer, saygı, sevgi ve hoşgörü olmuştur. Tablo 1 ve 3'teki bulgular arasında paralellik olduğu görülmektedir. İki soruda da saygı ve sevgi ilk üç değer arasında yer almıştır. Öğretmenlerin Tablo 3'deki değerleri seçme nedenlerinin (bu değerlerin diğer değerler için temel oluşturması/diğer değerleri içinde barındırması, çocukların ileriki yaşamlarını kolaylaştırabileceği, sınıf ve toplum düzeni için gerekli olduğu), Tablo 1'deki değer seçimlerini de etkileyebileceği düşünülebilir.

Tablo 4. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerine göre okul öncesi dönem çocuklarına en kolay kazandırılacak ilk 3 değerin dağılımları

Kazandırılacak en kolay ilk 3 değer	f	%
Saygı	23	22.5
Sorumluluk	19	18.6
Sevgi	17	16.6
Hoşgörü	13	12.7
Paylaşma	9	8.9

Tablo 4 Devamı. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerine göre okul öncesi dönem çocuklarına en kolay kazandırılacak ilk 3 değer dağılımları

Kazandırılacak en kolay ilk 3 değer	f	%
Dürüstlük	8	7.8
Yardımlaşma	7	6.8
İşbirliği	6	5.9
Toplam	102	100.0

Tablo 4 incelendiğinde, öğretmenlerin 23'ü (% 22.5) okul öncesi dönem çocuklarına kazandırılacak en kolay üç değer içerisinde saygı, 19'u (% 18.6) sorumluluk, 17'si (% 16.6) sevgi, 13'ü (% 12.7) hoşgörü, 9'u (% 8.9) paylaşma, 8'i (% 7.8) dürüstlük, 7'si (% 6.8) yardımlaşma, 6'sı (% 5.9) işbirliği değerini belirtmişlerdir. Tablo 4 ile ilgili öğretmenlere, neden bu değerleri kazandırmanın kolay olduğu sorulmuştur. Öğretmenlerin 17'si (% 37.0) çocukların mizacında zaten bu değerlerin olduğunu; 16'sı (% 34.8) okulda etkinliklerin, öğretim yöntem ve tekniklerinin bu değerleri öğrenmeyi kolaylaştırabileceğini; 13'ü (% 28.3) ailede verilmeye başlandığı için öğretilmesinin kolay olabileceğini ifade etmişlerdir.

Tablo 5. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerine göre okul öncesi dönem çocuklarına en zor kazandırılacak ilk 3 değer dağılımları

Kazandırılacak en zor ilk 3 değer	f	%
Vefa	23	36.5
Adalet	15	23.8
Sabır	9	14.3
Empati	7	11.1
Fedakarlık	5	7.9
Milli değerler	4	6.3
Toplam	63	100.0

Tablo 5 incelendiğinde, öğretmenlerin 23'ü (% 36.5) okul öncesi dönem çocuklarına en zor kazandırılacak değerler içerisinde vefa, 15'i (% 23.8) adalet, 9'u (% 14.3) sabır, 7'si (% 11.1) empati, 5'i (% 7.9) fedakarlık, 4'ü (% 6.3) milli değerler olarak ifade etmişlerdir. Tablo 5 ile ilgili öğretmenlere, neden bu değerleri kazandırmayı zor olarak değerlendirdikleri de sorulmuştur. Öğretmenlerin 23'ü (% 50.0) soyut kavramlar oldukları için; 12'si (% 26.1) çocukların gelişim özelliklerinden (dikkat sürelerinin kısa oluşu, soyut düşünememeleri, hazır bulunmuşluk düzeyleri, benmerkezci yapıları) dolayı; 11'i (% 23.9) pekiştireç verilebilecek materyal, etkinlik azlığından dolayı öğretilmesinin zor olabileceğini belirtmişlerdir.

Tablo 6. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitiminde zorlandıkları konular/durumların dağılımları

Değerler eğitiminde zorlanılan konular/durumlar	f	%
Çocukların gelişim düzeyleriyle ilgili durumlar (dikkat sürelerinin kısa oluşu, soyut düşünememeleri, hazır bulunuşluk, benmerkezci yapıları)	11	31.4
Ailelerden beklenen desteğin gelmemesi	10	28.6
Konu ile ilgili etkinlik, kitap, program eksiklikleri	6	17.1
Öğretmenlerle ilgili eksiklikler (özgüven, bilgi eksikliği)	6	17.1
Zaman yetersizliği	2	5.7
Toplam	35	100.0

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmenlerin 11'i (% 31.4) değerler eğitiminde zorlandıkları konuların çocukların gelişim düzeyleriyle ilgili durumlar (dikkat sürelerinin kısa oluşu, soyut düşünememeleri, hazır bulunuşluk, benmerkezci yapıları) olduğunu; 10'u (% 28.6) ailelerden beklenen desteğin gelmemesini; 6'sı (% 17.1) konu ile ilgili etkinlik, kitap, program eksikliklerini; 6'sı (% 17.1) öğretmenlerle ilgili eksiklikleri (özgüven, bilgi eksikliği); 2'si (% 5.7) zaman yetersizliğini belirtmişlerdir. Çalışma grubundaki 46 öğretmenden 35'i (% 76.1) değerler eğitiminde zorlandıkları durumların olduğunu, 11'i (% 9) ise zorlandıkları herhangi bir durumun olmadığını belirtmişlerdir. Tablo 6'da da değerler eğitimi ile ilgili zorlandığı konuların olduğunu söyleyen öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 7. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin Türkiye'de okul öncesi dönemde değerler eğitimi konusundaki görüşlerinin dağılımları

Öğretmenlerin Türkiye'de okul öncesi dönemde değerler eğitimi konusundaki görüşlerinin	f	%
Aileleri konu ile ilgili bilgilendirmek gerekiyor	18	50.0
Okul öncesi eğitim programında değerler eğitimine yer verilmeli	8	22.2
Öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili materyal sağlanmalı	7	19.4
Öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili eğitimler verilmeli	3	8.3
Toplam	36	100.0

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmenlerin 18'i (% 50.0) okul öncesi dönemde değerler eğitimi ile ilgili aileleri konu ile ilgili bilgilendirmek gerektiğini; 8'i (% 22.2) okul öncesi eğitim programında değerler eğitimine yer verilmesi gerektiğini; 7'si (% 19.4) öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili materyal sağlanması gerektiğini; 3'ü (% 8.3) öğretmenlere değerler

eğitimi ile ilgili eğitim verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çalışma grubundaki 46 öğretmenden 36'sı (% 78.3) Türkiye'de okul öncesi dönemde değerler eğitimi ile ilgili görüşlerinin olduğunu, 10'u (% 21.7) ise görüşlerinin olmadığını belirterek soruya cevap vermemiştir. Dolayısıyla Tablo 7'de soruya cevap veren öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelendiği çalışmanın sonuçlarına göre değerler eğitimi denildiğinde öğretmenlerin aklına ilk olarak, saygı, sevgi, hoşgörülü olmak, sorumluluk almak, yardımlaşma/yardımseverlik, dürüstlük, işbirliği ve nezaket gelmektedir. Ayrıca öğretmenler, çocuklara kazandırılması gereken ilk üç değer sıralamasında, saygı, sorumluluk, sevgi, hoşgörü, paylaşma, dürüstlük, yardımlaşma, işbirliğini belirtmişlerdir. Öğretmenler, bu değerlerin kazandırılmasının gerekliliğini; bu değerlerin diğer değerler için temel oluşturacağını ve diğer değerleri de içinde barındırması, çocukların gelişimlerini desteklemesi, çocukların sonraki yaşamlarını kolaylaştırması ve sınıf-toplum düzeni için gerekli olduğu ile açıklamışlardır. Yazar & Erkuş (2013) tarafından okul öncesi eğitimi öğretmenlerine "çocuklara öncelikle hangi değerlerin verilmesi gerektiği" sorulmuştur. Diyarbakır ilinde görev yapan okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin belirttiği kazandırılması gereken değerlerin ilk üçü saygı, sevgi ve hoşgörü olmuştur. Bu açıdan araştırmaların bulguları arasında paralellik bulunmaktadır. Saygı, sevgi, hoşgörünün okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi anlayışında önemli bir yere sahip olduğu düşünülebilir. Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik değerler konulu çalışmalarda (Fixler, 2000; Gökçek, 2007; MEB, 2014; Uyanık Balat vd., 2012; Yun, 2002) araştırmada belirtilen değerlerin genellikle yer aldığı görülmektedir. Okul öncesi çocukları için değerler eğitimi kapsamında hazırlanacak program, kitap vb. uygulamaya yönelik çalışmalarda, öğretmenlerin öncelik verdiği değerlerin de yer almasına önem verilmelidir.

Öğretmenlerin yarından fazlası (25'i - % 54.3) değerler eğitimi ile ilgili herhangi bir program uygulamamaktadır. Ancak büyük bir çoğunluğu (38'i - % 82.6) değerler eğitimi ile ilgili etkinlik uygulamaktadır. Etkinlik uygulayanların çoğunluğu da haftada bir etkinlik uygulamaktadır. Bu sonuçlar, öğretmenlerin değerler eğitimi, program geliştirme gibi konularda hizmet içi eğitimlere, seminerlere ihtiyaçları olduğunu göstermektedir. Çalışma

grubundaki öğretmenlerin tamamı konu ile ilgili hizmet içi eğitim almadığını belirtmiştir. Öğretmenlerin programlara ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Değerler eğitimi ile ilgili programlar, okul öncesi dönem çocukları üzerinde olumlu etkilere neden olabilmektedir. Örnek olarak, Viadero (2003) araştırmasında, işbirliği, sorumluluk, empati, iç kontrol ve savunmacılık konularını içeren değerler eğitimi programının uygulandığı sınıfta çocukların problem davranışlarında azalma olduğunu, eğitimcilerin daha güvenli olduğunu ve akademik başarıda artış olduğunu belirtmiştir. Trout (2008), değerler eğitimi programının okul öncesi dönem çocuklara etkisini incelediği çalışmasının sonucunda 3-4 ve 5 yaş çocuklarda program öncesine göre değerleri anlama, fark etme ve davranışa dönüştürme puanlarında artış bulmuştur. Öztürk-Samur (2011), okul öncesi dönem çocuklarına uygulanan değerler eğitimi programının sosyal duygusal gelişimlerine etkisini incelediği çalışmasını 22 deney, 22 kontrol grubu altı yaş çocuklar ile gerçekleştirmiştir. Araştırmanın sonucunda değerler eğitimi programının çocukların sosyal duygusal gelişimlerini olumlu yönde desteklediği görülmüştür. Yun (2002), erken çocukluk eğitiminde değerler eğitiminin niteliksel olarak etkililiğini incelediği çalışmasına 4-6 yaş arası 25 çocuğu dahil etmiştir. Çocuklara bir dönem boyunca haftada iki kez öğretmenleri tarafından değerler eğitimi uygulanmıştır. Değerler eğitiminin sınıf içinde herhangi bir etkinlik ile uğraşan çocuklarda, bireysel çalışan çocuklarda ve işbirlikli grup çalışmalarına katılan çocuklarda etkili olduğu fakat grup çalışmalarına katılan çocuklarda çok daha fazla etkili olduğu saptanmıştır. Araştırmalardan yola çıkarak, öğretmenlerin sınıflarında değerler eğitimi programları hazırlamaları, uygulamaları desteklenmelidir. Program uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır.

Çalışma grubundaki öğretmenler, çocuklara en kolay kazandırılacak ilk üç değer sıralamasında; saygı, sorumluluk, sevgi, hoşgörü, paylaşma, dürüstlük, yardımlaşma, işbirliğini belirtmişlerdir. Öğretmenler bu değerlerin kolay bir biçimde öğretilmesini, çocukların mizacında zaten bu değerlerin olması, okulda etkinliklerin, öğretim yöntem ve tekniklerinin bu değerleri öğrenmeyi kolaylaştırması ve ailede verilmeye başlandığı için öğretilmesinin kolay olabileceği şeklinde açıklamışlardır. Çocuklara en zor kazandırılacak ilk üç değer sıralamasında, vefa, adalet, sabır, empati, fedakarlık, milli değerler yer almaktadır. Öğretmenler bu değerlerin öğretilmesinin zor olmasına, soyut kavramlar olmalarına, çocukların gelişim özelliklerine ve pekiştireç verilebilecek materyal, etkinlik azlığına bağlamışlardır. Alpöge (2011), okul öncesi dönem çocuklarıyla çalışılması

uygun düşen değerler arasında doğru seçim yapabilme, dürüstlük, saygı, cesaret, iyilik, sorumluluk, adil olmak, arkadaşlık ve barışıklık (huzur) olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacılar (Tillman & Hsu, 2000; Uyanık Balat vd., 2012; Weed & Skanchy, 1996) da okul öncesi dönemde çocuklara evrensel değerlerin (saygı, sevgi, barış, dürüstlük, doğayı sevmek, sorumluluk, işbirliği, barış, hoşgörü vb.) öğretilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerleri eğitimi ile ilgili hizmet içi eğitim almamaları, bu konuda kaynak sıkıntısı çektiklerini ifade etmeleri, bazı değerlerin daha zor kazandırıldığına yönelik algı geliştirmelerine neden olmuş olabilir. Öğretmenlere, farklı türde (hikaye kitabı, etkinlikler, poster, el kitabı vb.) basılı materyalin sağlanması, birçok değer öğretmesinde yardımcı olabilir. Öğretmenler empati becerisinin kazandırılmasını zor olarak değerlendirirken Kahraman & Akgün (2008), empati becerileri eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların empati becerilerini artırıp artırmadığını ve sorun davranışlarını azaltıp azaltmadığını inceledikleri çalışmalarına 5-6 yaş grubundan 51 çocuk katılmıştır. Araştırma sonuçları empati becerileri eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların empati becerilerini artırdığını sorun davranışlarını ise azalttığını göstermiştir. Öğretmenler için gerekirse değerleri tek tek ele alan, ayrıntılı programlar hazırlanabilmelidir. Bu programların uygulanması sırasında rehber öğretmenlerden destek alınmalıdır.

Araştırma bulgularında, öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun, değerler eğitiminde zorlandıkları bazı durumların olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin, değerleri eğitimi sırasında yaşadıkları zorluklar, çocukların gelişim düzeylerine bağlı durumlar (dikkat sürelerinin kısa oluşu, soyut düşünememeleri, hazır bulunmuşluk vb.), ailelerden beklenen desteğin gelmemesi, konu ile ilgili etkinlik, kitap, program eksiklikleri, öğretmenlerle ilgili eksiklikler (özgüven, bilgi eksikliği) ve zaman yetersizliği olarak ifade edilmiştir. Bu bulguya paralel olarak Yazar & Erkuş (2013) da öğretmenlerin değerler eğitiminde zorluk çektikleri noktaların öğrenme-öğretmen sürecine ilişkin sorunlar, aile ile ilgili sorunlar, öğretmenlerle, çocukla, çevre, kitle iletişim araçları ile ilgili sorunlar olduğunu belirlemişlerdir. Dolayısıyla okul öncesi eğitimi öğretmenlerin değerler eğitiminde yaşadıkları sorunların kaynağının genel olarak, aile, öğrenme-öğretme süreçleri, kendileri ve çocuk olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin araç, gereç, materyal desteğine olan ihtiyacı bu bulguda da ortaya çıkmaktadır. Bulgulardan yola çıkılarak, öğretmenlerin kişisel ve mesleki olarak desteklenmesi gerektiği de ortaya çıkmaktadır. Üner (2011) de çalışmasında, okullardaki

materyal ve fiziksel donanım yetersizliğinin değerler eğitimini zorlaştırabildiğini ifade etmiştir. Öğretmenlerin değerler eğitimini zorlaştıran bir diğer unsur ise ailelerdir. Türk (2009) de çalışmasında ailelerin eğitim seviyesi, ailelerin çocuğuna zaman ayıramamasının ve okul-aile-öğretmen işbirliğinin tam olarak sağlanamamasının değerler eğitimini engelleyebildiğini ifade etmiştir.

Son olarak da öğretmenler, aileleri konu ile ilgili bilgilendirmenin, okul öncesi eğitim programında değerler eğitime yer verilmesinin, öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili materyal sağlanmasının ve eğitimler verilmesinin gerekliliğini ifade etmişlerdir. Çalışmada ailelerle işbirliğinin değerler eğitimindeki rolüne vurgu yapılmıştır (Crowther, 1995). Bu çalışmada, öğretmenler değerler eğitimiyle ilgili noktalar arasında aileler, materyal azlığı ve öğretmenlerin eksiklikleri de ifade etmişlerdir. Değerler eğitiminin değerlendirilmesinde de ailelere, materyal azlığına, öğretmenlerin desteklenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu anlamda araştırmanın bulguları arasında paralellik olduğu söylenebilir. Değerler eğitiminde ailelerin rolüyle ilgili Crowther'in (1995) anaokulundan sekizinci sınıfa kadar olan çocuklarla yaptığı çalışmada 8 aylık bir eğitim gerçekleştirilmiştir. Bu süre içinde kütüphane görevlisi, öğretmen ve aile ile yapılan çalışmada çocuklar, saygı, sorumluluk, nezaket, yardımseverlik davranışlarını sergilemeleri için teşvik edilmişlerdir. Bu araştırmanın sonucunda öğretmenlerden gelen geri bildirimler ve gözlemlere göre; okul atmosferi iyileşme göstermiş, işbirliği artmıştır. Ayrıca Gökçek (2007) okul öncesi çocuklar ile ilgili yaptığı çalışmada saygı, sorumluluk, özgüven, liderlik, yardımseverlik, nezaket değerlerini içeren eğitim programını 44 çocuğa uygulamış ve ailelerin görüşlerini almıştır. Araştırma sonuçlarına göre ailelerin karakter eğitiminin okul müfredatı içinde yer alması gerektiğini ve karakter eğitiminin okul öncesi eğitimimin bir parçası olması gerektiğini düşündükleri ortaya konulmuştur. Aileler, okul öncesi eğitiminin olumlu karakter gelişimine yardımcı olduğunu, evde verilen karakter eğitiminin yetersiz olduğunu, okul öncesi eğitimcisinin karakter eğitimi konusunda anne-baba kadar iyi eğitim verebileceğini belirtmiş ve karakter eğitiminin sadece aile tarafından verilmesine katılmadıklarını da ifade etmişlerdir. Yuvacı vd. (2013), okul öncesi çocuklarına değerler eğitimi verirken davranış geliştirme merkezli öğrenme yöntemi uygulayan öğretmenlerin görüşlerini incelediği çalışmasında, öğretmenlerin okulda ele alınan değerlerle ilgili ailelerle işbirliğine gidilmesinin önemini vurguladığı ifade etmiştir.

Araştırmanın sonuçları benzer çalışmalar doğrultusunda ele alınmıştır. Araştırmanın sınırlılıkları doğrultusunda, bazı önerilere önceki paragraflarda yer verilmiştir. Ancak genel olarak şu önerilerin de belirtilmesi önem taşımaktadır: Okul öncesi eğitimde değerler eğitimi konusu ile ilgili Türkiye'deki nitel ve nicel araştırmalar arttırılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili program/etkinlik uygulayamama nedenleri araştırılmalıdır. Okul öncesi dönem çocuklarının değerlere yönelik algılarını ortaya koyan ölçekler geliştirilmelidir. Okul öncesi dönem çocuklarına, öğretmenlerine ve anne-babalara yönelik programlar, materyaller, etkinlikler geliştirilmelidir. Değerler eğitiminde öğretmen-anne-baba işbirliğini arttıracak önlemler alınmalıdır. Örnek olarak, öğretmenlere değerler eğitimi ile ilgili aile katılımı çalışmaları rehberleri hazırlanabilir. Öğretmenlerin, değerler eğitimi konusunda rehber öğretmenler, Rehberlik Araştırma Merkezleri ile işbirliği yapabilmeleri için teşvik edilmelidir. Bu araştırmada kadın öğretmenler yer almıştır. Ancak sonraki çalışmalarda erkek okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin de değerler eğitimi ile ilgili görüşleri ele alınmalıdır. Öğretmenlerin cinsiyeti, kıdem yılı, çalıştıkları okul türü, yaşı gibi çeşitli değişkenler doğrultusunda değerler eğitimi ile ilgili algıları, programda değer eğitimine ne şekilde yer verdikleri incelenmelidir. Öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimler gerçekleştirilmelidir. Öğretmenlere konu ile ilgili materyal, program desteği sağlanmalıdır. Öğretmenlerin görüşlerinin yanı sıra anne-babaların da değerler eğitimi konusundaki görüşleri incelenmelidir. Boylamsal çalışmalar ile değerlerin öğrenilme süreci izlenmelidir. Değerlerle ilgili algıların farklı değişkenlerle (yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, mizaç vb.), gelişim alanlarıyla (sosyal, bilişsel, duygusal, dil ve fiziksel) ilişkileri incelenmelidir. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi gibi farklı konularda görüşlerini, ihtiyaçlarını ele alan çalışmalar yapılmalıdır. Öğretmenlerin yanı sıra öğretmen adaylarına değerler eğitimi konu alan dersler hazırlanmalıdır. Öğretmen adaylarının uygulamalı olarak değerler eğitimine yönelik süreci takip edebilmeleri desteklenmelidir.

Kaynakça

- Akbaba-Altun, S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1, 7-18.
- Alpöge, G. (2011). *Okul öncesi dönemde değer eğitimi*. İstanbul, Bilgi Yayınevi.

- Avcı, N. (2007). *Üniversite gençliğinin bireysel ve toplumsal değerlere ilgi ve bakışı: süleyman demirel üniversitesi örneği*, Değerler ve Eğitimi Uluslar arası Sempozyumu, DEM Yayınları, 819-851.
- Beachum, F. D., McCray, C. R., Yawn, C. D., & Obiakor, F. E. (2013). Support and importance of character education: Pre-service teacher perceptions. *Education, 133*, 4, 470-480.
- Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve günlük hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi, 1* (1), 12-19.
- Bono, E. D. (2007). *6 değer madalyası: 21.yüzyılda başarının anahtarı*. Çev. Selen Y. Kölay. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Cameron, R. J. (1998). School discipline in the united kingdom: Promoting classroom behaviour which encourages effective teaching and learning. *Educational and Child Psychology, 15*(1), 40-55.
- Crowther, E. (1995). An independent school library-classroom-parent pertnership program to encourage respect, responsibility, courtesy, and caring for prekindergarten through eighth grade. ERIC Document Reproduction Service No: ED388964
- Dereli-İman, E. (2014). Değerler eğitimi programının 5-6 yaş çocukların sosyal gelişimine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 14*(1), 249-268.
- Dirican, R., & Dağlıoğlu, H. E. (2014). 3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikaye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE, Vol 3* (2), 44 – 69.
- Doğanay, A. (2007). *Değerler Eğitimi*. Ed. C. Öztürk, *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırıcı bir yaklaşım*, 255-286. Ankara, Pegem-AYayıncılık.
- Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul, Alkım Yayınları.
- Fixler, B. (2000). A caring and sharing environment helps teach values kindergarten students, ED 445781.
- Gökçek, B. S. (2007). *5-6 yaş çocukları için hazırlanan karakter eğitimi programının etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gunnar, M. R., & Barr, R.G. (1998). Stress, early brain development and behavior. *Infants and Young Children, 11*(1), 1-14.
- Hökelekli, H., & Gündüz, G. (2007). *Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri*. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, DEM Yayınları, 371-396.
- İnci, E. (2009). *Erken çocukluk dönemi öğrencilerinin değer yönelimlerinin sosyo-ekonomik düzey, yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahraman, H., & Akgün, S. (2008). Empati becerileri eğitiminin okul öncesi eğitimin okul öncesi dönemdeki çocukların empati becerilerine ve sorun davranışlarına etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 15* (1), 15-24.

- Kirschenbaum, H. (2000). From values clarification to character education: A personal journey. *Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 39, 1, 4-20 ERİC Document.
- Kuşdil, M.E., & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değerler yönelimi ve schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.
- Oğuz, E. (2012). Öğretmen adaylarının değerler ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1309-1325.
- Okçabol, R. (1998). Öğretmenlik Mesleği Üzerine Oynanan Oyunlar, *abece*, 139, 11-14.
- Martin, A., Linfoot, K., & Stephenson J. (1999). How teachers respond to concerns about misbehavior in their classroom. *Psychology in the Schools*, 36(4), 347-358.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book*. Thousand Oaks, Sage Publications.
- MEB, (2010). 08/09/2010 tarihli ve B.08.0.TTK.0.72.02.00-6312 (2010/53) sayılı Genelge.
- MEB, (2014). <http://istanbul.meb.gov.tr/www/2013-2014-egitim-ogretim-yili-calisma-takvimi/icerik/535> adresinden 19.01.2015 tarihinde erişilmiştir.
- Nash, R. (1997). *Answering the "virtuecrats": a moral conversation in character education*. New York, Teachers College Press.
- Özkul, A. S. (2007). *Yaşam ve çalışma değerlerini etkileyen faktörler: SDÜ öğrencileri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk-Samur, A. (2011). *Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi*. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Priest, C. (2007). Incorporating character education into the early childhood degree program: The need, and one department's response. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 28 (2), 153-161.
- Tillman, D., & Hsu, D. (2000). *Living values: An Educational Program, Living Values Activities for Children Ages 3-7*. Health Communication.
- Trout, N. J. (2008). *Building chracter education in the preschool*. Unpublished doctoral dissertation, Capella University.
- Tsumimoto, R. N., & Nardi, P. M (1978). *Theories of moral development*. American Sociological Association.
- UNESCO (2005). *Learning To Do: Values for Learning and Working Together in a Globalized World. An Integrated Approach to Incorporating Values Education in Technical and Vocational Education and Training*. L. R.Quisumbing and J. Leo (Eds.), Published by, UNESCO-UNEVOC International Centre for Technical and Vocational Education and Training Görresstraße 15,53113 Bonn, Germany. http://www.unevoc.unesco.org/fileadmin/user_upload/pubs/LearningToDo.pdf adresinden 06.11.2013 tarihinde erişilmiştir.
- Uyanık Balat, G. U., & Dağal, A. B. (2006). *Okul öncesi dönemde değerler eğitimi etkinlikleri*. Ankara, Kök Yayıncılık.

- Uyanık Balat, G., Yalçın, A., Yemenici, F., Sabancı, H., Kalaycı, K. K., Halisdemir, M., Bakülü, N., Hazar, R. G., Köse, S., & Ünsal, Y. (2012). *Okul öncesinde değerler eğitimi ve etkinlik örnekleri*. Ankara, Pegem yayıncılık.
- Üner, E. (2011). *Okul öncesi eğitim programındaki 36-72 aylık çocuklara farklılıklara saygı eğitimi kazandırmanın öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Türk, İ. (2009). *Değerler eğitiminde saygı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Viadero, D. (2003). Nice Work, Education Week, 22 (33), 38-42 www.ebscohost.com adresinden 25.12.2013 tarihinde erişilmiştir.
- Walker, H., & Golly, A. M. (1999). Developing behavioral alternative for antisocial children at the point of school entry. *The Clearing House*, 73 (2), 104-106.
- Weed, S., & Skanchy, G. (1996). AEGIS Character Education Curriculum. Salt Lake City, UT: Institute for Research and Evaluation.
- Weist, L. R. (1998). Using immersion to shake up pre-service teachers' views about cultural differences. *Journal of Teacher Education*, 49(5), 358-365.
- Yağan-Güder, S., & Yıldırım, A. (2014). Okul öncesi öğretmeni adaylarının demokrasiye ilişkin metaforları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(16), 151-170.
- Yazar, T., & Erkuş, S. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitim programındaki değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 196-211.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (5.basım)*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yuvacı, Z., Şafak, M., & Şirin, N. (2013). Okul öncesi çocuklarına değerler eğitimi verirken davranış geliştirme merkezli öğrenme yöntemi uygulayan öğretmenlerin görüşleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 122-135.
- Yun, E. (2002). Moral Education as Contextual: A Qualitative Study in an Early Childhood Classroom Proquest Dissertations and Theses.
19. Milli Eğitim Şurası kararlarının tam metni, (2014). <http://www.mebhaberler.com/egitim-haberleri-19.-milli-egitim-surasi-kararlarinin-tam-metni-162655.html> adresinden 20.01.2015 tarihinde erişilmiştir.